

Ankom
Stockholms läns landsting

2011-10-15

Dnr: *LS 1010-0851*.....

Klimateffektivt, resurseffektivt och hälso- främjande miljöarbete i Stockholms läns landsting

SLUTLIGT FÖRSLAG

Miljöpolitiskt program

för Stockholms läns landsting 2012 – 2016

1	Miljöprogrammets målgrupp och struktur	3
2	Vision för landstingets miljöarbete	5
3	Miljöpolicy	5
4	Miljömålsområde 1 - Klimateffektivt - landstingets klimatstrategi.....	6
5	Miljömålsområde 2 - Resurseffektivt	8
6	Miljömålsområde 3 - Hälsöfrämjande miljöarbete	10
7	Organisation och styrning - så här når landstinget målen	12
7.1	Beställare och utförare	12
7.2	Styrmedel – grundläggande krav.....	13
7.3	Styrmedel – nya krav för 2012-2016.....	15
7.4	Vägledning för landstingets leverantörer	16
8	Miljöprogrammets koppling till andra miljömål.....	17
8.1	Nationella miljömål.....	17
8.2	RUFS 2010	18
9	Många små steg blir rejäla kliv.....	19
	Referenser	20

1 Miljöprogrammets målgrupp och struktur

Stockholms läns landsting främsta uppgift är att se till att länets invånare har tillgång till en bra och väl fungerande hälso- och sjukvård samt kollektivtrafik. Stockholms läns landsting ansvarar även för framtagandet av en regional utvecklingsplan i Stockholms län. Miljöprogrammet utgår från den påverkan som landstinget har på miljön när beslut fattas och verksamheten utförs. Det omfattar all landstingsfinansierad verksamhet, både landstingsdriven och privatdriven. Vissa mål berör enbart landstingsägd verksamhet, ofta beroende på att det är utvecklingsmål. Ansvar för att målen i miljöprogrammet nås ligger i den ordinarie linjeorganisationen. Genom miljöprogrammet kommuniceras till länets invånare och anställda, men även nationellt, vilken ambitionsnivå som landstinget har med sitt miljöarbete.

Landstingets miljöarbete påbörjades i slutet av 80-talet och många konkreta miljöförbättringar har åstadkommit i verksamheten sedan dess. Genom att ställa miljökrav och visa vägen har landstinget dessutom inspirerat andra till goda insatser på miljöområdet. Detta är det sjätte steget i landstingets miljöarbete. Den övergripande visionen i miljöpolitiska programmet är långsiktig och går bortom 2016 som är slutet på programperioden. Miljöpolicyen visar de grundläggande utgångspunkterna för hur landstinget ska arbeta för att uppnå visionen.

Klimat effektivt, resurseffektivt och hälsofrämjande miljöarbete

Landstinget ska utföra sitt uppdrag på ett sätt som är klimat effektivt, resurseffektivt och bedriva ett hälsofrämjande miljöarbete. Det utgör de tre målområdena i miljöprogrammet. För varje målområde finns en långsiktig vision som sträcker sig förbi programperioden medan målen ska vara uppnådda 2016. För målområdet klimat effektivt finns ett övergripande mål som sträcker sig ända till 2020. Det är för att visa på landstingets ambitioner i referens till nationella och internationella klimatmål. Det nya miljöprogrammet lyfter även fram kopplingen mellan ett framgångsrikt miljöarbete och en förbättrad hälsa för länets invånare. Inom varje målområde finns det dessutom minst ett mål som gäller för hela länet och som speglar miljömål i den regionala utvecklingsplanen för Stockholmsregionen, RUFS 2010¹. En del av målen i miljöprogrammet är inte framtagna inom ramen för miljöarbetet, men bidrar starkt till en bättre miljö. De är inlyfta från andra delar av organisationen för att de har betydelse för och bidrar till miljöarbetet. Dessa mål är markerade med *kursiverad* stil.

Så når landstinget målen

I avsnittet "Organisation och styrning - så här når landstinget målen" beskrivs hur landstinget ska arbeta för att nå de uppsatta målen. Som styrmedel används miljöledningssystem, upphandling, kommunikation, miljökonsekvensbedömningar och ekonomiska styrmedel. Mycket av den verksamhet som landstinget har ansvar för inom hälso- och sjukvård, tandvård, fastighetsförvaltning och kollektivtrafik utförs av privata entreprenörer. I de fall som landstinget är en stor uppdragsgivare ställs miljökrav som bidrar till att uppfylla målen i landstingets gällande miljöprogram. Därför finns en vägledning för våra leverantörer med i programmet, de specifika kraven formuleras i avtal.

Miljöprogrammets koppling till andra miljömål

Kopplingen mellan landstingets miljöarbete och nationella miljömål finns beskrivet i slutet av programmet, liksom vilka miljömål i RUFS 2010 som är aktuella för miljöprogrammet (se kapitel 8). I kapitel 9 finns även en historisk sammanställning av landstingets miljöarbete som påbörjades redan på 80-talet. Många miljöförbättringar har åstadkommit sedan dess, men det finns fortfarande mycket kvar att göra. Med det sjätte miljöprogrammet fortsätter landstinget att driva ett banbrytande miljöarbete.

¹ RUFS 2010, Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen, är länets gemensamma utvecklingsplan för Stockholmsregionens långsiktiga utveckling. Hållbar utveckling är en given och gemensam utgångspunkt för arbetet med RUFS 2010.

Övergripande vision

2 Vision för landstingets miljöarbete

Landstingets miljöarbete är banbrytande, stimulerar miljöteknisk utveckling och inspirerar andra aktörer. Landstingets verksamhet är climateffektiv, resurseffektiv och hälsofrämjande. Miljöarbetet är en bärande del av landstingets arbete för hållbar samhällsutveckling och för god hälsa.

3 Miljöpolicy

Landstingets verksamheter ska bedrivas med så låg miljöpåverkan som möjligt och förebygga ohälsa. För att nå detta ska landstinget verka för ekologisk hållbarhet genom att:

- prioritera användning av förnybara resurser och minska utsläppen av klimatpåverkande gaser
- vara resurseffektiva i val och nyttjande av varor, tjänster och arbetsmetoder
- förebygga och minska utsläpp av föroreningar
- driva hållbarhetsfrågorna externt genom den regionala planeringen
- upphandla, köpa in och beställa varor och tjänster som medför minsta möjliga miljöbelastning i ett livscykelperspektiv
- uppfylla lag- och myndighetskrav samt sträva efter att verksamheternas miljöresultat ständigt förbättras
- kommunicera internt och externt i syfte att sprida kännedom om och förbättra landstingets miljöresultat.
- stimulera innovationer, teknikutveckling och nytänkande
- utvärdera resultatet av miljöarbetet regelbundet och redovisa det öppet.

Begränsad
klimatpåverkan

4 Miljömålsområde 1 - Klimateffektivt - landstingets klimatstrategi

Vision

Stockholms läns landsting använder enbart förnybara energikällor och bränslen och dessa används på det mest effektiva sättet. Landstingets användning av medicinska gaser påverkar inte klimatet. Planering och utförande av såväl kärnverksamhet som bebyggelse och infrastruktur minimerar klimatpåverkan.

Målområdet klimateffektivt är även landstingets klimatstrategi. Det finns ett övergripande mål som kopplar till de nationella och internationella klimatmålen genom att använda basåret 1990. Genom förslaget visas att Stockholms läns landsting har höga ambitioner och kommer att bidra till mer än vår andel av det nationella målet, trots att verksamheten ökar i omfattning.

Klimatstrategi

Under 2012 - 2016 är landstingets klimatarbete inriktat på följande områden:

- Effektivisera energianvändningen.
- Energieffektivisera transporter.
- Övergå till förnybar energi.
- Minska utsläppen av klimatpåverkande medicinska gaser.
- Öka andelen livsmedel med låg klimatpåverkan.
- Regionalplanera för lägre klimatpåverkan per invånare.

Övergripande klimatmål

-
- År 2020 ska landstingets totala utsläpp av växthusgaser vara minst 75 procent lägre jämfört med basåret 1990.* och
 - År 2016 ska landstingets totala utsläpp av växthusgaser vara minst 30 procent lägre jämfört med basåret 2011.*

*(räknat i koldioxidekvivalenter)

Delmål

1. Effektivisera energianvändningen

- År 2016 ska energianvändningen för värme, el och transporter i landstingsfinansierad verksamhet ha minskat med 10 procent jämfört med år 2011.

2. Energieffektivisera transporter

- År 2016 ska resandet med SL (allmän kollektivtrafik) ha ökat med minst behållen marknadsandel jämfört med 2011.
- År 2016 ska samtliga bilar som landstinget nyttjar vara miljöbilar och landstingets tjänsteresor ska vara klimatneutrala. Klimatmässigt bästa resealternativ för tjänsteresor ska väljas i första hand så långt det är tids- och kostnadsmässigt rimligt. I samband med årsbokslut ska landstingets totala klimatpåverkan från tjänsteresor redovisas tillsammans med effekten av de klimatförbättrande åtgärderna inom landstinget.

3. Öka andelen förnybar energi

- År 2016 ska andelen förnybart bränsle till transporter i landstingsfinansierad verksamhet vara minst 75 procent.
- År 2016 ska andelen förnybar energi för uppvärmning, kylning och el till lokaler där landstingsfinansierad verksamhet bedrivs vara minst 95 procent.

4. Minska utsläppen av klimatpåverkande medicinska gaser

- År 2016 finns effektiv utrustning vid alla landstingsfinansierade förlossningsavdelningar för minimering av utsläppen av lustgas. Utsläppen från all lustgasanvändning ska ha minskat med 75 procent jämfört med 2002.
- År 2016 har all landstingsfinansierad verksamhet vidtagit relevanta åtgärder för att minimera utsläppen av övriga klimatpåverkande medicinska gaser. Utsläppen ska ha minskat med 50 procent jämfört med 2011.

5. Öka andelen livsmedel med låg klimatpåverkan

- År 2016 har klimatpåverkan från livsmedel i landstingsfinansierad vårdverksamhet minskat med 20 procent jämfört med 2011.

6. Regionplanera för lägre klimatpåverkan per invånare.

- *Landstinget ska via den regionala planeringen verka för att mängden CO₂-ekvivalenter per länsinvånare och år har minskat till 3,7 ton 2016.² Genom energieffektivisering, omställning av energisystemet och planering av trafik, infrastruktur och bebyggelse i ett klimatperspektiv minskar CO₂-utsläppen.³*

² Målet är baserat på Nordisk elmix det vill säga. 0,123 ton CO₂/MWh.

³ Målet följs upp inom ramen för Regionplanekontorets arbete med RUFSS 2010.

Levande sjöar
och vattendrag

Hav i balans samt
levande kust
och skärgård

Levande skogar

God bebyggd
miljö

5 Miljömålsområde 2 - Resurseffektivt

Vision

Stockholms läns landstings användning av naturresurser skapar inga miljö- eller hälsoproblem. Återanvändning och återvinning har maximerats. Det förebyggande hälsoarbetet leder till en effektiv vård som är säker för människa och miljö. Genom ansvarstagande planering bevaras Stockholms natur- och vattenresurser.

Målområdet resurseffektivt sätter fokus på den viktiga frågan att minska resursanvändningen och att tänka i slutna kretslopp när det gäller varor och tjänster. Avfall som en resurs lyfts in i miljöprogrammet och det görs en koppling mellan vårt matavfall och produktion av biogas till vår kollektivtrafik.

Under 2012 - 2016 ska landstinget vara resurseffektivt genom att fokusera på följande områden:

- Använda kretsloppstänkande vid användning av varor och tjänster.
- Effektivisera vårdkedjorna.
- Planera kretsloppsanpassat och resurssnålt vid byggande.
- Minska mängderna avfall och förbättra avfallshanteringen.
- Verka för resurseffektiv och tillgänglig bebyggelsestruktur.

Delmål

7. Använda kretsloppstänkande vid användning av varor och tjänster.

- Landstingsfinansierad verksamhet ska ställa relevanta och mätbara miljökrav vid alla upphandlingar av varor och tjänster, i såväl centrala som lokala upphandlingar. Kraven i de miljömässigt mest prioriterade upphandlingarna ska följas upp och kontrolleras under avtalets gång.
- 2016 ska landstingets nyinköp av några utvalda produktgrupper ha minskat betydligt jämfört med 2011. Under programperioden genomförs projekt inom SLL med syfte att öka återanvändningen av vissa utvalda produkter.
- 2016 ska användningen av utvalda engångsmaterial inom vårdverksamhet ha minskat betydligt i all landstingsfinansierad verksamhet jämfört med 2011. Initialt under programperioden genomförs ett projekt inom SLL för att identifiera dessa engångsmaterial.

- Under perioden 2012-2016 ska landstinget genomföra minst ett projekt inom Grön IT och energianvändningen för IT ska ha minskat med 50 procent till 2016 jämfört med 2010. Mängden avfall och kemikalier ska ha minskat med 20 procent fram till 2016.

8. Effektivisera vårdkedjorna – säkrare för patienten och bättre för miljön

- *Landstingsfinansierad verksamhet ska bedriva resurseffektiv vård som skapar säkerhet för patienterna och minskar miljöbelastningen. Det ska ske bland annat genom att arbeta för att minska antalet vårdrelaterade infektioner i enlighet med den nationella satsningen för ökad patientsäkerhet. Landstinget ska även arbeta förebyggande samt erbjuda patienterna icke farmakologiska behandlingsmetoder där det är tillämpligt.*

9. Planera kretsloppsanpassat och resurssnålt vid byggande.

- Vid nyproduktion av landstingets byggnader ska de ligga 30 procent lägre än Boverkets byggregler avseende energihushållning.
- Andelen sorterat avfall från landstingets byggentreprenader ska uppgå till minst 90 procent.

10. Minska mängderna avfall och förbättra avfallshanteringen.

- År 2016 ska materialåtervinningsgraden i landstingsfinansierad verksamhet vara minst 25 procent och matavfall ska samlas in för att möjliggöra biogasproduktion. Under 2012 ska landstinget ta fram en gemensam avfallsminimeringsplan och ett gemensamt redovisningsystem för avfall.

11. Verka för resurseffektiv och tillgänglig bebyggelsestruktur.

- *Landstinget ska via den regionala planeringen verka för att bebyggelsestrukturen blir mer ytsnål, energieffektiv och bättre anpassad till kollektivtrafiken. 2016 ska andelen av bebyggelse tillskott i goda kollektivtrafiklägen ha ökat jämfört med 2010.⁴*

⁴ Målet följs upp inom ramen för RUFSS 2010. Räknas som andel av det totala tillskottet av befolkning och sysselsatta i länet i stationsnära lägen som finns inom 300 och 600 meter.

Frisk luft

Giftrig miljö

Ingen
övergödningGrundvatten
av god kvalitetGod bebyggd
miljö

6 Miljömålsområde 3 - Hälsosfrämjande miljöarbete

Vision

Stockholms läns landstings miljöarbete är hälsosfrämjande. Användningen av produkter, kemikalier och läkemedel skapar inte några miljö- eller hälsoproblem. Landstingets transporter ger inte upphov till luftföroreningar eller buller. Vårt förebyggande arbete leder till friska invånare i en miljö med tillgång till frisk luft och rent vatten.

I målområdet hälsosfrämjande miljöarbete lyfts kopplingen mellan ett framgångsrikt miljöarbete och en förbättrad hälsa för länets invånare fram. Delmål 12, "Minskade miljö- och hälsorisker med kemiska produkter och varor" utgör landstingets kemikaliestrategi för programperioden.

Under 2012 - 2016 ska landstingets miljöarbete vara hälsosfrämjande genom att fokusera på följande områden:

- Minska miljö- och hälsorisker med kemiska produkter och varor.
- Minska miljörisker med läkemedel.
- Minska utsläpp av luftföroreningar
- Öka mängden ekologiska livsmedel.
- Verka för en god livsmiljö

Delmål

12. Minska miljö- och hälsorisker med kemiska produkter och varor.

- År 2016 ska alla kemikalier och kemiska produkter som är avvecklingsämnen enligt landstingets utfasningslista vara borta från all landstingsfinansierad verksamhet. Totalt ska mängden utfasningsämnen ha minskat med 80 procent jämfört med 2006.
- År 2016 ska all landstingsfinansierad verksamhet varken köpa in eller upphandla varor som innehåller avvecklingsämnen enligt landstingets utfasningslista.
- År 2016 ska endast material och produkter, som uppfyller Byggvarubedömningens kriterier för rekommenderat eller accepterat material, användas vid landstingets ny- eller ombyggnad.

13. Minska miljörisker med läkemedel.

- Landstinget ska verka för att utsläppen från produktion av läkemedel minskar. Under programperioden ska miljökrav ställas och landstingets uppförandekod tillämpas vid upphandling av läkemedel.
- År 2016 ska halterna i miljön av de mest miljöbelastande läkemedelssubstanserna vara lägre än 2011.
- Under programperioden ska landstinget arbeta för en säkrare och mer kostnadseffektiv läkemedelshantering som bidrar till ökad säkerhet för patienter och personal samt minskar mängden läkemedelsavfall.
- *År 2016 ska antalet uthämtade antibiotikarecept i Stockholms läns landsting inte överstiga 250 per 1000 invånare och år. Detta överensstämmer med Stramas och regeringens mål för en rationell antibiotikaanvändning.*⁵

14. Minska utsläpp av luftföroreningar

- År 2016 ska utsläppen av partiklar och andra luftföroreningar till miljön från Stockholms kollektivtrafik ha minskat med 10 procent jämfört med år 2011.

15. Öka mängden ekologiska livsmedel

- År 2016 är 30 procent av livsmedlen som serveras i all landstingsfinansierad verksamhet baserade på ekologiskt framställda produkter. Valfrihet och kvalitet inom mat och kost för patienter och personal ska säkerställas.

16. Verka för en god livsmiljö

- *Landstinget ska via den regionala planeringen verka för att år 2016 har andelen av befolkningen med god tillgång till tätortsnära natur och grönområden med god kvalité ökat jämfört med 2010.⁶ Landstinget ska ha en folkhälsopolicy med syfte att arbeta för en mer hälsofrämjande hälso- och sjukvård samt samverka kring hälsa med andra aktörer i länet.*⁷

⁵ Målet överensstämmer med nationella Stramas och Svensk förening för allmänmedicins mål för en rationell antibiotikaanvändning.

⁶ Målet följs upp inom ramen för miljökonsekvensbeskrivningen av RUFSS 2010. Räknas som tillgång till grön kil inom 500 och 1000 meter.

⁷ Målet följs upp inom ramen för RUFSS 2010 och landstingets Folkhälsopolicy.

7 Organisation och styrning - så här når landstinget målen

Vision

Landstinget är känt för ett effektivt, vetenskapsbaserat och banbrytande miljöarbete som når exceptionella resultat. Landstingets sätt att arbeta med miljöfrågor appliceras av andra och leder till en bättre miljö.

7.1 Beställare och utförare

Organisation och styrning som leder till att miljömålen nås är viktiga på alla nivåer inom landstinget och för våra leverantörer. Det här avsnittet beskriver landstingets organisation och vilka styrmedel som används för att driva ett framgångsrikt miljöarbete. Landstingets uppdrag är att förse invånarna i Stockholms län med vård, kollektivtrafik, kultur och regionalplanering. Uppdraget utförs dels via landstingets egna verksamheter och bolag, dels genom tjänster som handlas upp. Syftet med miljöprogrammet är att minska miljöpåverkan från all den verksamhet landstinget ansvarar för eller finansierar – oavsett i vilken regi den bedrivs. Målen i miljöprogrammet är uppnådda när det sammanlagda resultatet av både de egna producerande enheterna och de beställda tjänsterna visar på måluppfyllnad. Landstinget samarbetar även med andra aktörer i länet och landet för att uppnå miljömålen.

Landstinget som beställare

Landstingets beställarorganisationer, har i uppdrag att säkerställa att målen i miljöprogrammet formuleras om till krav i avtal oavsett om verksamheten utförs av landstingets egna utförarorganisationer eller externa utförare. De ansvarar för uppföljning och rapportering av uppfyllnad av kraven. Exempel på beställarorganisationer är Hälso- och sjukvårdsnämndens förvaltning (HSNf) som beställer hälso- och sjukvård, Storstockholms Lokaltrafik (SL) som handlar upp drift och skötsel av spår- och busstrafik samt färdtjänst, Waxholms Ångfartygs AB (WÅAB) som beställer drift av båttrafik i Stockholms skärgård samt Locum AB som förvaltar och utvecklar lokaler för vårdgivare. Landstingsstyrelsens förvaltning upphandlar tjänster, varor och IT.

Landstinget som utförare

Landstingets producerande organisationer, har i uppdrag att se till att de mål i miljöprogrammet som berör deras verksamhet nås. De styrs både via krav i avtal och via ägarstyrning där landstinget kan ställa ytterligare miljökrav på sina egna bolag och verksamheter. Exempel på producerande enheter 2011 är Stockholms läns sjukvårdsområde, Karolinska Universitetssjukhuset, Södersjukhuset AB, Danderyds sjukhus AB, TioHundra AB, Södertälje sjukhus AB, S:t Eriks ögonsjukhus AB, Ambulanssjukvården i Storstockholm AB och Folk tandvården Stockholms län AB.

Landstinget samverkar kring regional planering

Landstinget verkar tillsammans med länets kommuner, Länsstyrelsen i Stockholms län, Kommunförbundet i Stockholms län och andra regionala aktörer för att den regionala utvecklingsplanen, RUF 2010, genomförs. På detta sätt påverkar landstinget den långsiktigt utvecklingen kring hållbarhet i regionen. RUF 2010 driver frågor som verkar för en resurseffektivare, mer hälsofrämjande region med mål för minskad klimatpåverkan som sträcker sig till 2050.

7.2 Styrmedel – grundläggande krav

Det här är krav som redan ställs på landstingets egen verksamhet och de ska vara uppfyllda för att miljöprogrammet ska kunna genomföras.

Organisation och planering

- **Ansvar.** Varje förvaltning och bolag är ansvariga för att följa lagstiftning och andra krav, bland annat att miljöprogrammet genomförs i den egna verksamheten. Varje förvaltning och bolag har ansvar för att se till att det finns en ändamålsenlig miljöorganisation och att relevanta miljömål arbetas in i verksamhetsplanerna och följs upp. Landstingets centrala miljöavdelning leder, styr och samordnar miljöarbetet för landstinget som helhet samt har ansvar för att stödja kunskapsutvecklingen inom miljöområdet.
- **Kompetens.** Miljöutbildningar utförs regelbundet för att stärka kompetensen och motivationen hos anställda och även våra leverantörer erbjuds utbildning. Samtliga anställda ska känna till hur miljöprogrammet berör deras arbete.
- **Miljöledningssystem.** Alla landstingets verksamheter ska fortsätta att ha miljöledningssystem som är certifierade enligt ISO 14001. Varje förvaltning och bolag ansvarar för att verksamhetens miljömål bidrar till att landstingets övergripande miljömål nås. Miljöledningssystemen ska vara integrerade i ordinarie verksamhetsstyrning.
- **Ekonomiska styrmedel.** Landstinget skapar ekonomiska incitament för miljöarbetet. Vid utveckling av nya miljöanpassade produkter och tjänster är landstinget berett att initialt acceptera en viss merkostnad för att driva på utvecklingen. En miljöersättning betalas ut till de sjukvårdsverksamheter som uppfyller miljökrav i avtal. Ersättningen är relaterad till miljöprestanda i förhållande till de relevanta kraven i detta program.
- **Verksamhetsplanering och budget.** Aktiviteter och åtgärder som krävs för att uppnå miljömålen ska ingå i verksamhetsplanering, beslutsunderlag och budgetarbete. Respektive bolag och förvaltning ansvarar för att säkerställa att tillräckliga resurser avsätts för miljöarbetet.
- **Miljökonsekvensbedömning vid beslut.** Landstingets verksamheter ska genomföra en miljökonsekvensbedömning som en del av underlaget inför alla större beslut. När beslut fattas ska miljökonsekvenserna vägas in i beslutet med målsättningen att minimera negativ miljöpåverkan i samhället.

Upphandling

- **Upphandling – centralt upphandlade produkter.** Landstingets verksamheter ska köpa centralt upphandlade produkter och därmed säkerställa att de köper in produkter som uppfyller landstingets miljökrav. Produkter märkta med landstingets miljösymbol ska väljas i första hand.
- **Upphandling - uppförandekod för leverantörer.** Landstinget fortsätter att centralt ställa krav på sina leverantörer att de ska arbeta aktivt med miljö och socialt ansvar i samband med produktionen av de artiklar de levererar till oss och därmed den indirekta miljöpåverkan från produkter som landstinget använder.

Kommunikation

- **Kommunikation – transparent och motiverande.** Landstingets interna och externa miljö-kommunikation ska vara vetenskapsbaserad, tydlig och transparent. Den ska bidra till att motivera medarbetare och leverantörer men även omvärlden till minskad miljöpåverkan. Kommunikationen ska också ge intressenter möjligheter att utvärdera och påverka landstingets miljöarbete bland annat genom intressentdialoger. Bolag och förvaltningar ansvarar för att kommunicera den egna verksamhetens miljöarbete.
- **Kommunikation - nätverk och miljöforskning.** Landstingets verksamheter ska delta i nätverk och samarbeten som bidrar till att målen i miljöprogrammet nås samt att kunskap inhämtas och sprids. Landstinget ska också vara aktivt vid framtagningen av standarder och riktlinjer samt stödja miljöforskning som är relevant för landstingets verksamheter.

Uppföljning

- **Uppföljning och redovisning - miljöprestanda.** Varje verksamhet ansvarar för att miljömålen, och efterlevnaden av legala och andra miljökrav följs upp genom mätning och övervakning av relevanta parametrar i verksamheter som man utför eller finansierar. Varje organisation sammanställer en årlig rapport där miljöarbetet redovisas. Den årliga rapporten av miljöprestanda kan integreras i årsboksluten.
- **Uppföljning och redovisning - årlig miljöredovisning.** För att kunna följa upp och utvärdera genomförandet av miljöprogrammet samlar landstinget regelbundet in information från den egna verksamheten och från sina leverantörer. Miljödata, kvantitativa och kvalitativa nyckeltal presenteras i en årlig landstingsövergripande miljöredovisning. Redovisningen granskas av oberoende revisorer.
- **Specifikationsdokument – anger nyckeltal och förutsättningar.**
I miljöprogrammets specifikationsdokument anges detaljer om hur målen i miljöprogrammet ska mätas och följas upp.

7.3 Styrmedel – nya krav för 2012-2016

Landstinget arbetar med ständig förbättring även när det gäller organisation och styrning av miljöprogrammet. Under programperioden ska följande mål uppnås:

Organisation och planering

- **Organisation - miljöchef i större organisationer.** Större verksamheter ska ha en miljöansvarig person med god insyn i verksamheten och som har ett speciellt ansvar att bevaka beslut som kan leda till miljökonsekvenser.
- **Ekonomiska styrmedel - modell för miljöersättningen.** Under programperioden ska ersättningsmodellen utvecklas för att säkerställa att miljöersättning för miljöarbete inom vårdverksamheter används på ett funktionellt sätt som bidrar till bättre miljö och uppfyllande av landstingets miljömål.
- **Ekonomiska styrmedel - modell för miljöinvesteringar.** Under programperioden ska en modell tas fram som säkerställer att nyttan av lönsamma miljöinvesteringar tillfaller de som investerat. Avtal ska premiera bra miljöbeteende.

Upphandling

- **Upphandling - global indirekt miljöpåverkan.** Kunskapen om både den direkta och den indirekta påverkan av våra varor och tjänster ska öka under programperioden. Detta omfattar hur landstingets inköp av varor och tjänster påverkar miljön vid tillverkningen.
- **Upphandling - miljögodkända produkter.** Under programperioden ska en modell utarbetas för att skapa ekonomiska incitament som styr mot miljögodkända produkter.

Kommunikation

- **Kommunikation – anpassad miljöutbildning.** Under programperioden ska miljöutbildning och information riktas speciellt till utvalda målgrupper, såsom ledningen i landstingets egna verksamheter, avtalsansvariga samt till läkare.
- **Kommunikation – miljöarbete med guldkant.** Ett gott miljöarbete ska premieras genom införandet av ett miljöpris som delas ut årligen till en verksamhet som har varit framgångsrik inom miljöarbetet.
- **Kommunikation – intern och extern.** Under programperioden ska landstinget förbättra sin interna och externa kommunikation kring miljöarbetet. Strategin för miljökommunikation ska uppdateras.

7.4 Vägledning för landstingets leverantörer

I de fall som landstinget låter en leverantör utföra delar av landstingets verksamhet på uppdrag ställs miljökrav som bidrar till att uppfylla målen i landstingets miljöprogram. Samtliga mål i miljöprogrammet som rör landstingsfinansierad verksamhet gäller för landstingets uppdragstagare inom vård, fastighetsförvaltning och trafik. Landstingets beställarorganisationer ansvarar för att ställa miljökrav i avtal. De juridiskt gällande, verksamhetsspecifika kraven finns i de avtal som ingås med landstinget. För att ge en vägledning följer nedan de generella krav som i de flesta fall kommer att ställas på en verksamhet som arbetar för landstinget.

Miljöpolicy och mål

- **Miljöpolicy.** Våra leverantörer ska följa landstingets miljöpolicy och se till att målen i landstingets miljöprogram uppfylls inom ramen för sitt uppdrag till landstinget.

Organisation

- **Kompetent miljöorganisation.** Varje organisation har ansvar för att se till att det finns en ändamålsenlig och kompetent miljöorganisation samt att landstingets miljömål arbetas in i verksamhetsplaner och följs upp inom ramen för uppdrag till landstinget.

Miljöledningssystem

- **Certifierat ledningssystem.** I organisationer, där landstinget köper utförandetjänster av relevant omfattning, ska ett miljöledningssystem som är certifierat enligt ISO 14001 eller motsvarande finnas. Leverantören ska i sitt miljöledningssystem visa hur de arbetar med att uppfylla de av landstingets miljömål som berör deras verksamhet.
- **Systematiskt miljöarbete.** Mindre organisationer ska ha ett systematiskt miljöarbete som kan verifieras.

Upphandling

- **Miljökrav vid upphandlingar.** Våra leverantörer ska ställa miljökrav vid upphandlingar så att de uppfyller målen i landstingets miljöprogram.
- **Uppförandekod för leverantörer.** Landstingets leverantörer ska även bidra till att landstingets uppförandekod för leverantörer uppfylls när de i sin tur köper in tjänster och varor inom ramen för sitt uppdrag till landstinget.

Kommunikation

- **Nätverk och utbildningar.** Våra leverantörer uppmuntras att delta i nätverk, utbildningar och seminarier inom landstinget som bidrar till att målen i miljöprogrammet nås samt att kunskap inhämtas och sprids.
- **Kommunikation av miljöarbetet.** Våra leverantörer ska kommunicera sitt miljöarbete

Uppföljning och redovisning

- **Miljöprestanda redovisas.** Varje verksamhet ansvarar för att miljömålen, och efterlevnaden av legala och andra miljökrav följs upp genom mätning och övervakning av relevanta parametrar. Redovisning av miljöprestanda ska göras minst årligen till SLL.

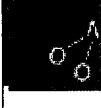

8 Miljöprogrammets koppling till andra miljömål

8.1 Nationella miljömål

I Sverige finns sexton nationella miljökvalitetsmål som är fastställda av riksdagen och beskriver den kvalitet och det tillstånd för Sveriges miljö, natur- och kulturreсурser som är ekologiskt hållbara på lång sikt. Målen ska nås inom en generation, det vill säga till 2020 (2050 då det gäller klimatmålet). Regeringen har inrättat ett miljömålsråd som ansvarar för uppföljning av miljökvalitetsmålen och det pågår miljömålsaktiviteter på många nivåer i samhället.

De nationella miljökvalitetsmålen bryts ner till regionala miljömål. Länsstyrelserna har ett uppdrag för att genomföra denna regionalisering av miljökvalitetsmålen. De gällande miljömålen för Stockholms län har tagits fram av Länsstyrelsen under 2003-2006. Just nu pågår en förändringsprocess där miljö-målssystemet utvecklas för att ge tydligare vägledning om hur miljökvalitetsmålen mest effektivt ska nås, med nya etappmål, styrmedel och åtgärder.

Inom ramarna för Stockholms läns landsting miljöprogram bidrar vi till att ett antal av miljömålen kan komma att uppfyllas. Nedan ges en kort redogörelse för de miljömål som är mest relevanta för våra verksamheter.

Nationellt miljömål		Så här bidrar landstinget till att miljömålet uppfylls
Begränsad klimatpåverkan		Målet är att utsläppen av klimatpåverkande gaser ska minska. I landstingets klimatstrategi ingår bland annat övergång till förnyelsebar energi, effektivare energianvändning, energieffektiva transporter, samt regional planering som ger lägre klimatpåverkan per invånare.
Frisk luft		Landstinget arbetar bland annat med att minska utsläppen av partiklar och andra luftföroreningar från kollektivtrafiken. En säker hantering av kemikalier bidrar också till miljömålet "Frisk luft".
Giftfri miljö		I miljöprogrammet ingår mål för att minska riskerna för människor och miljö genom säker hantering av kemiska produkter och läkemedel. I våra miljömål ingår också att undvika att använda farliga ämnen i byggnader och utrustningar. Att främja ekologiska livsmedel bidrar också till miljömålet "Giftfri miljö".
Ingen övergödning		Här bidrar landstinget framförallt genom minskade utsläpp av kväveoxider från kollektivtrafiken. Övergödning orsakas av för höga halter av kväve och fosfor i marken eller vattnet. Dessa näringsämnen hamnar i miljön till exempel genom nedfall från luften av kväveoxider från trafik och kraftverk.
Grundvatten av god kvalitet		Minskade utsläpp av kemiska ämnen och läkemedel bidrar till grundvatten av god kvalitet. Säker hantering av kemiska ämnen, oljor och annat bidrar till att riskerna för förorening av mark och vatten minskar. Genom ansvarstagande planering bevaras Stockholms vattenresurser.
God bebyggd miljö		Transporter, buller och avfall är miljöaspekter som är viktiga för landstinget. Genom att arbeta med dessa frågor på ett systematiskt sätt bidrar vi till miljömålet "God bebyggd miljö". Kretsloppstänkande vid användningen av varor och tjänster ingår även i detta arbete.

I vidare perspektiv arbetar landstinget bland annat genom den regionala utvecklingsplaneringen till ytterligare ett antal av Sveriges miljökvalitetsmål. Exempel på detta är miljömålen "Levande sjöar och vattendrag", "Hav i balans" samt "Levande kust och skärgård" och "Levande skogar".

8.2 RUFSS 2010

Den regionala utvecklingsplanen för Stockholmsregionen, RUFSS 2010, ska verka för att regionen utvecklas på ett hållbart sätt. Tidsperspektivet för planen är 40 år och planeringsmålen ska vara uppfyll- da till 2030. Planen ger vägledning och påverkar beslut i landstingets, statliga myndigheters och kom- munernas miljörelaterade strategier, program och planer. I miljöprogrammet finns tre miljömål med regional anknytning.

RUFSS 2010:s övergripande vision, strategier och mål syftar till att kontinuerligt förbättra den fysiska miljön i regionen, minska miljöpåverkan och säkra regionens ekosystem samt att värna om invånarnas hälsa.

Två utmaningar i RUFSS 2010 har särskilt fokus på miljön:

- Att möjliggöra befolkningstillväxt och samtidigt förbättra regionens miljö och invånarnas hälsa
- Att minska klimatpåverkan och samtidigt utveckla en tillgänglighet som möjliggör ekonomisk tillväxt.

Dessa utmaningar måste hanteras. Planen innefattar därför övergripande mål, strategier och ett antal miljörelaterade planeringsmål. Särskilt relevant för miljöprogrammet är två övergripande mål, nämligen att regionen ska ha en god livsmiljö och vara resurseffektiv. Planens efterföljande strategier och planeringsmål är utformade att stödja en miljövänlig regional utveckling. Miljöfrågorna behandlas i planen integrerat med andra planeringsfrågor. De planeringsmål i RUFSS 2010 som har störst betydelse för miljöprogrammet beskrivs närmare i tabell nedan. Planeringsmålen är avstäm- da med de nationella miljö kvalitetsmålen och andra viktiga nationella och regionala miljöanknutna nyckeldokument.

RUFSS 2010 planeringsmål	Så här bidra landstinget till att miljömålet uppfylls
Grundvatten, sjöar, vattendrag och kustvatten har god ekologisk status	En säker hantering av kemikalier och läkemedel bidrar till att minska belastningen av regionens vattendrag. Minskat kväveutsläpp från kollektivtrafiken innebär även en mindre påverkan på vattendragens eutrofi- ering.
Bebyggelsemiljöer och transportsy- stem är energieffektiva	Landstingets verksamheter och egen bebyggelse, samt transporter och kollektivtrafiken energieffektiviseras. Landstinget verkar också för ett kretsloppsanpassat och resurssnålt byggande.
Regionen påverkar klimatet väsentligt mindre	Landstinget har som mål att minska sina egna CO ₂ -utsläpp från bebyg- gelse, transporter och kollektivtrafiken. Även utsläpp av andra klimatpå- verkande medicinska gaser ska bli mindre. Landstingets verksamheter ska gå över till förnybara drivmedel och en uppvärmning som är base- rad på klimatvänlig fjärrvärme. En ökad andel livsmedel med låg klimat- påverkan strävas också efter.
Transporternas risker och negativa effekter på miljön har minskat	Landstinget arbetar med att minska utsläpp av luftföroreningar, främst partiklar från kollektivtrafiken. Genom projekt som innebär teknikutveck- ling är landstinget föregångare.
De tekniska systemen för energi, avfall, vatten, avlopp och massor är effektiva, robusta och flexibla, samti- digt som de har minimal klimatpåver- kan och utgår från ett kretsloppsper- spektiv	Inom landstinget finns klara mål för ett bättre avfallsarbete, t.ex. bättre matavfallshantering. Landstingets verksamheter arbetar med att bygga upp effektiva varukedjor. Kretsloppstänkande vid användning av varor och tjänster är standard. Minskade miljörisker med läkemedel ska också säkerställas.

9 Många små steg blir rejäla kliv

Målsättningen med Stockholms läns landsting miljöarbete är att dramatiskt minska miljöbelastningen. Landstinget har arbetat med miljöfrågor på olika sätt sedan 1980-talet. 1991 kom det första miljöpolitiska programmet och sedan dess har landstinget målmedvetet arbetat med att hela tiden nå och höja sina målsättningar. 2002 valde vi att fokusera på fem målområden - luftföroreningar och buller från väg- spår- och sjötrafik, luftföreningar från värme- och elproduktion, äldre föroreningar i mark och byggnader, läkemedelsrester i miljön samt lustgasutsläpp från vården. En lyckosam strategi som landstinget valde att upprepa i 2007 års miljöprogram – fast då med nya målområden; transporter, energi, läkemedel, kemikalier och produkter. Genom att kontinuerligt uppnå, bocka av och sätta nya mål i miljöpolitiska program drivs miljöarbetet framåt – ibland med små steg, ibland med stora kliv. Det är naturligtvis inte möjligt att ge en kort sammanfattande och rättvisande bild av resultatet av tjugo års miljöarbete, nedan följer några viktiga steg:

Steg 1: 1991-1993

- Landstingets första miljöprogram.
- Start för miljörevisioner på sjukhus, inom SL och Waxholmsbolaget.
- Avvecklingen av freoner inom landstinget inleds.
- Miljökrav börjar ställas vid upphandling av kemikalier.
- Arbete med avveckling och sanering av kvicksilver inleds.
- Stor satsning på att utbilda anställda i miljöfrågor genomförs.

Steg 2: 1994-1997

- Miljöledningssystem börjar byggas upp inom vissa verksamheter i landstinget.
- Inventering av PCB genomförs.
- Digitalisering av röntgen leder till att röntgenkemikalier kan börja avvecklas.
- Amalgam avvecklas inom barn- och ungdomsvård.
- Landstingets första miljöchef tillträder 1995.
- 1997 tas beslut om att fasa ut PVC från sjukvården.
- Källsortering införs i alla landstingsägda fastigheter.

Steg 3: 1998-2001

- En övergripande miljöpolicy och miljömål tas fram.
- År 2000 miljöcertifieras de första verksamheterna.
- År 2000 är 90 procent av alla innerstadsbussar etanoldrivna.
- Bussförarna utbildas i ecodriving.
- Ny upphandlingspolicy med krav på avveckling av PVC och kvicksilver.

Steg 4: 2002-2006

- Alla verksamheter inom landstinget blir certifierade enligt ISO 14001.
- Folk tandvården klara med kvicksilversanering på samtliga kliniker.
- Världens första lustgasreningsanläggning installeras på Huddinge sjukhus.
- Miljöklassificering av läkemedel påbörjas.
- 2003 får SLL igenom betydande miljöförbättringar i EG: s nya läkemedelslagstiftning.
- 2004 börjar SL köra bussar på biogas.

Steg 5: 2007-2011

- 2008 har SL världens största etanolbussflotta – 380 bussar
- 2009 är det premiär för världens första miljöanpassade ambulans.
- Utsläppen av lustgas minskar kraftigt. Arbetet med att minska lustgasutsläpp sprider sig till alla Sveriges landsting.
- Användningen av ett stort antal farliga kemikalier har avvecklats.
- Andelen förnybar el och kyla är 99 procent. Andelen förnybar värme är 77 procent.
- En uppförandekod för socialt ansvarstagande i upphandling antas med krav på förhållandena vid produktion av varor som landstinget använder. Miljöfrågorna ingår som en viktig del.
- Energianvändningen minskar markant i landstingsägda fastigheter.
- Grön IT införs.

Referenser

Landstingets miljömärkning	www.sll.se/upphandling/hallbar upphandling
Landstingets uppförandekod för socialt ansvarstagande	www.sll.se/socialtansvar
Strama	www.strama.se
RUFS 2010	www.regionplanekontoret.sll.se/rufs2010/
Landstingets folhälsopolicy	www.folkhalsoguiden.se
Patientsäkerhet	Medicinska staben, Hälso- och sjukvårdsnämndens förvaltning.
Sveriges nationella miljö kvalitetsmål	www.naturvardsverket.se